

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПАУСТОВСЬКА МАРІАННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.141:811.112.2

**НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
УСНОГО МОНОЛОГІЧНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ
ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

Спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі методики викладання іноземних мов Київського національного лінгвістичного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
БОРИСКО Наталія Федорівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри методики викладання іноземних мов

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ПЛАХОТНИК Василь Макарович,
Інститут педагогіки Національної академії
педагогічних наук України, головний науковий
співробітник лабораторії навчання
іноземних мов

кандидат педагогічних наук, доцент
ПАЛІЙ Олександр Анатолійович,
Ніжинський державний університет імені Миколи
Гоголя, доцент кафедри німецької мови

Захист відбудеться «14» грудня 2010 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.01 у Київському національному лінгвістичному університеті (03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету (03680, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 73).

Автореферат розіслано «12» листопада 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Б. Бігич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Побудова у нашій країні відкритого демократичного суспільства потребує освічених активних громадян з високими моральними якостями, які усвідомлюють свій творчий потенціал і вміють його реалізовувати. У зв'язку з цим великого значення набуває підготовка вчителя нового типу, який зміг би під час свого навчання розвинути свої творчі здібності і постійно знаходитися у пошуку нових нестандартних підходів до процесу навчання. Він повинен сам володіти професійно орієнтованою іншомовною комунікативною компетенцією (ІКК) на високому рівні (С1-С2) і допомагати своїм учням оволодіти всіма необхідними цільовими компетенціями (мовною, мовленнєвою, соціокультурною, навчально-стратегічною), що дозволить їм брати участь у міжкультурному діалозі.

Існуюча педагогічна система потребує збагачення новими методичними підходами, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів і студентів. Зокрема, творчий потенціал майбутніх учителів можна стимулювати, розвивати і реалізовувати шляхом формування та розвитку у них умінь монологічного мовлення, у тому числі творчого монологічного висловлювання (ТМВ). Монолог – один з важливих компонентів ІКК майбутнього вчителя. Незважаючи на те, що монологічне мовлення не є головним різновидом професійної мовленнєвої діяльності вчителя, навчання творчого монологу дозволяє ефективно розвивати професійно значущі здібності у майбутніх учителів, а саме: творчу особистість студента, включаючи його асоціативне мислення та артистизм, а також інші здібності – психофізичну свободу, пам'ять, риторичну вправність, увагу, цілісне сприйняття тощо. Однак, сьогодні у більшості освітніх документів недостатньо підкреслюється роль усного творчого мовлення у навчанні іноземної мови (ІМ) у вищому навчальному закладі (ВНЗ). Наприклад, ні у Типовій програмі (N. Vorisko, W. Gutnik, M. Klimentjewa u.a. 2004), ані у робочих програмах (Т. В. Опанасенко, М. С. Дорофєєва, М. В. Климентьєва та ін. 2006) не передбачено навчання ТМВ. Разом з тим, створення творчого монологу заохочує студентів до високого рівня самостійного мислення, спонукає до вдосконалення власних умінь, активізації автономної роботи, привчає до чіткого висловлювання своєї думки. Крім того, творчий монолог має багато спільних рис з діалогом і навчання монологу неминуче призводить до вдосконалення вміння діалогічного мовлення: у діалогічному мовленні зустрічаються так звані “діалогічні монологи”, і чим досконаліше вміння студентів створювати монолог, чим чіткіше і виразніше вони висловлюють свою думку, тим конструктивнішим є діалог, тим справніше є діалогічна комунікація між співрозмовниками. Таким чином, ми обрали ТМВ як такий вид усного монологу, що є одним з важливих компонентів загальної і професійно орієнтованої ІКК майбутніх учителів німецької мови (НМ).

Дотепер у педагогічній науці не існує чіткого визначення такого явища як ТМВ. Деякі методисти і викладачі вважають, що будь-яке

висловлювання ІМ є творчим. Водночас існує думка, що не кожне монологічне висловлювання може вважатися творчим. Н. В. Гераскевич (2002) пропонує визначати ТМВ як завершений відрізок мовлення, який містить результати продуктивної розумової діяльності суб'єкта, особливості переживання суб'єктом свого особистого досвіду щодо об'єкта на емоційному рівні з елементами оцінки і аргументації. М. К. Алтухова (2003) пропонує під творчим висловлюванням розуміти індивідуальне нове сполучення мовного і мовленнєвого матеріалу для вираження оригінальних (нестандартних) думок і для здійснення комунікації. Різноманітність висловлювань у процесі навчання ІМ можна класифікувати за двома критеріями – ступенем оригінальності мовної форми і ступенем оригінальності змісту (В. І. Невська 1974). Висловлювання, що є оригінальним і за формою, і за змістом, В. І. Невська (1974) називає “повним творчим висловлюванням”, що збігається з нашим розумінням поняття ТМВ, до якого можна віднести і роздуми на вільну тему, і коментування, і переказ, якщо більшу частину тексту цих висловлювань займають власні міркування.

На наш погляд, визначення поняття ТМВ повинно висвітлювати три головні чинники – саме висловлювання, автора висловлювання та аудиторію. Враховуючи викладене вище, ми пропонуємо таке визначення: ТМВ – це завершене монологічне висловлювання, що створене з метою цілеспрямованого впливу на певну аудиторію і характеризується наявністю виразної власної точки зору автора, оригінальним змістом і формою, експресивністю мовлення і використанням різноманітних засобів самовираження.

З усього діапазону видів ТМВ ми вибрали усний творчий монолог-розповідь (ТМР), оскільки більшість творчих монологів належить до цього виду монологу. Володіння вмінням продукувати ТМР має особливе значення для майбутніх учителів ІМ, і фундамент для ефективного розвитку такого вміння закладається з самого початку та зміцнюється протягом усього періоду навчання ІМ. У більшості випадків серед студентів першого курсу є такі, які вивчали НМ у школі, і такі, які почали вивчати НМ тільки у ВНЗ. Згідно з Типовою програмою студенти першого курсу отримують базові знання, розвивають свої мовленнєві вміння, оволодівають навчально-стратегічною компетенцією, що є основою їхньої автономії та здатності вчитися протягом життя. На кінець першого курсу студенти володіють основами іншомовного спілкування і на другому курсі доцільно перейти до вдосконалення іншомовної усної компетенції шляхом розвитку творчого мовлення, зокрема ТМР.

Навчання ТМР передбачає поєднання розумового і чуттєвого. О. Г. Кашина (2004) підкреслює, що у зв'язку з необхідністю активного залучення до навчання емоційної сфери тих, хто навчається, характер навчання змінюється від пасивно-споглядального до активно-творчого, що потребує спеціальних навчальних технологій. Перспективним шляхом поєднання розумового і чуттєвого є застосування прийомів театральної

педагогіки (ТП).

Навчання ІМ з використанням прийомів ТП було предметом деяких досліджень, здебільшого іноземних авторів. Так, німецький методист М. Шеве (M. Schewe 1993) вважає, що за допомогою цих прийомів набувають ваги такі фактори навчального процесу, що мали до цього здебільш маргінальне значення – сенсомоторність, креативність, естетика, емоції, емпатія. Як і М. Шеве, М. Імкамп (M. Imkamp 1996) переконана, що театральна дія залучає усі інформаційні канали, у тому числі і чуттєві, та дозволяє кожному студенту гідно проявити себе і засвоїти запропоновані знання.

Низка дослідників на теренах колишнього Радянського Союзу, які займалися питанням використання прийомів ТП у навчанні нетеатральних дисциплін, є вельми обмеженою. Різні автори у різній мірі торкалися питань застосування прийомів ТП у навчанні. Наприклад, В. Ц. Абрамян (1996), О. Г. Кашина (2004), В. А. Ільєв (2004) і С. Р. Фейгінов (2004) займалися дослідженням доцільності використання прийомів ТП у навчанні педагогів. Питаннями використання прийомів ТП у навчанні ІМ займалася Р. В. Фастовець (1984), яка дослідила можливості використання прийомів ТП у навчанні іншомовного спілкування, не зосереджуючись однак на особливостях навчання окремих видів мовленнєвої діяльності. Крім того, авторка не ставила перед собою завдання професійної орієнтації навчання майбутніх учителів ІМ і розвитку у них професійно значущих здібностей.

У своєму дослідженні ми відібрали зі сфери підготовки театральних фахівців такі прийоми ТП, які є прийомами-вчинками, тобто основними одиницями навчального впливу в процесі навчання ТМР.

Виходячи з усього сказаного вище, ми вважаємо застосування прийомів ТП у навчанні ТМР майбутніх учителів НМ доцільним і перспективним. Відсутність у вивченій літературі таких досліджень роблять цю тему сучасною та актуальною.

Таким чином, **актуальність** обраної для дослідження теми зумовлена:

- ✓ посиленням вимог до професійної кваліфікації вчителів ІМ на сучасному етапі розвитку освіти і суспільства;
- ✓ нагальною потребою розвивати здатність майбутніх учителів німецької мови до творчого мислення та іншомовного мовлення, зокрема монологічного висловлювання ІМ;
- ✓ необхідністю впровадження новітніх технологій навчання, зокрема прийомів театральної педагогіки, які активізують розвиток творчої особистості майбутнього вчителя;
- ✓ відсутністю розробленої методики навчання творчого монологу-розповіді шляхом застосування прийомів театральної педагогіки.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Вибір напряму дослідження безпосередньо пов'язаний із держбюджетною темою №3 кафедри методики викладання іноземних мов Київського національного лінгвістичного університету “Дослідження шляхів реалізації мовної полікультурної освіти як фактор інтеграції до світового освітнього

простору” (номер держреєстрації: 0106U001112). Тему дисертації затверджено Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 23 січня 2007 року) і Вченою Радою Київського національного лінгвістичного університету (протокол № 8 від 26 березня 2007 року).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки у контексті розвитку їхньої професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких **завдань**:

- 1) вивчити і проаналізувати існуючі вітчизняні та іноземні психологічні, педагогічні, лінгвістичні та методичні джерела з теми дослідження, чинні програми та інші освітні нормативні документи, а також наявний спектр прийомів театральної педагогіки і обґрунтувати доцільність їх використання для розвитку іншомовного монологічного висловлювання;
- 2) розкрити поняття творчого монологічного висловлювання, дослідити психолого-дидактичні особливості застосування прийомів театральної педагогіки і лінгвістичні особливості творчого монологу-розповіді;
- 3) визначити обсяг знань, навичок і вмінь, необхідних для продукування творчого монологу-розповіді, відібрати і організувати матеріал для навчання творчого монологу-розповіді;
- 4) обґрунтувати і розробити методику навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки;
- 5) розробити підсистему вправ для навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки, запропонувати модель такого навчання і експериментально перевірити розроблену методику навчання;
- 6) підготувати методичні рекомендації щодо навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки.

Об'єктом дослідження є процес навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологічного висловлювання з використанням прийомів театральної педагогіки.

Предметом дослідження є методика навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки у контексті розвитку їхньої професійно орієнтованої ІКК.

Для вирішення поставлених завдань було застосовано такі **методи дослідження**:

- критичний аналіз вітчизняних та іноземних психологічних, педагогічних, лінгвістичних і методичних літературних джерел за темою, що досліджується, чинних програм і сучасних нормативних документів;

- опитування викладачів і студентів з метою виявлення їхнього ставлення до різних аспектів навчання творчого монологічного висловлювання і використання прийомів театральної педагогіки;
- тестування студентів II курсу Київського національного лінгвістичного університету з метою дослідження помилок і причин їх виникнення під час створення творчого монологу-розповіді;
- моделювання навчального процесу;
- експериментальна апробація запропонованої методики навчання;
- наукове спостереження за процесом навчання творчого монологу-розповіді;
- якісний і кількісний аналіз експериментальних даних;
- методи математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що

- вперше теоретично обґрунтовано і розроблено методику навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки; в тому числі визначено три етапи навчання, створено підсистему вправ із чотирьох груп, відібрано 43 прийоми театральної педагогіки та автентичний навчальний матеріал;
- удосконалено визначення поняття творчого монологічного висловлювання і класифікацію відібраних прийомів театральної педагогіки;
- дістало подальшого розвитку визначення ролі прийомів театральної педагогіки у навчанні ІМ, вивчення феномена творчого монологічного висловлювання і визначення переліку знань, навичок і вмінь, необхідних студентам-майбутнім учителям німецької мови для створення творчого монологу-розповіді.

Практичне значення одержаних результатів полягає у

- розробці комплексу вправ для навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки;
- розробці моделі навчання творчого монологу-розповіді та циклу занять для студентів II курсу на основі запропонованої моделі навчання;
- укладанні методичних рекомендацій щодо навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки.

Запропонована методика навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням прийомів театральної педагогіки була **впроваджена** у навчальний процес на факультетах іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка і на факультеті іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Апробація результатів дисертації відбулася на III Міжнародній науково-практичній конференції “Якість вищої мовної освіти: шляхи

вдосконалення організації і проведення педагогічної практики студентів-філологів” (Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов, 2009), на XV Міжнародній науково-практичній конференції Асоціації українських германістів “Перспективи німецької мови та германістики в Україні” (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2009), на п’ятій Міжнародній науково-практичній конференції “Розвиток наукових досліджень 2009” (Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, 2009), на всеукраїнській науково-методичній конференції “Нові концепції викладання іноземної мови у контексті Болонського процесу” (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, 2007), на VII Всеукраїнській науковій конференції “Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація” (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2008), на міжвузівському круглому столі “Проблеми та перспективи підготовки полікультурного багатомовного фахівця в умовах єдиного освітнього простору” (Національний університет державної податкової служби України, м. Ірпінь, 2007), на VI Міжвузівській конференції молодих учених “Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур” (Донецький національний університет, 2008), на VII Міжвузівській конференції молодих учених “Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур” (Донецький національний університет, 2009), на науковій конференції “Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві” (Київський національний лінгвістичний університет, 2007).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у семи статтях у фахових виданнях ВАК України і восьми тезах доповідей.

Структура роботи зумовлюється її цілями і завданнями. Дисертаційне дослідження складається з вступу, трьох розділів, висновків, 16 додатків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 358 сторінок. Робота містить 19 таблиць і 10 рисунків. Додатки викладено на 141 сторінці. Список використаних джерел розміщений на 25 сторінках і налічує 245 найменувань, з яких 181 – українською і російською, 64 – німецькою і англійською мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Перший розділ дисертації присвячено визначенню теоретичних основ навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП.

В ході дослідження було вивчено наявний спектр прийомів ТП і обґрунтовано доцільність їх використання для навчання майбутніх учителів ІМ. Висновки теоретичних напрацювань дозволили сформулювати *мету* використання прийомів ТП для навчання ТМВ, а саме: досягнути певних практичних цілей при паралельному розвитку професійно значущих здібностей у майбутніх учителів НМ. Спираючись на цю мету, було визначено *переваги* використання прийомів ТП у такому навчанні, зокрема, використання

активних дійових форм подання нового матеріалу і забезпечення його емоційної значущості, сюжетної побудови заняття, заохочення студентів до колективної творчості тощо. Дослідження перелічених переваг показало, що вони створюють сприятливе підґрунтя для ефективного розвитку багатьох аспектів педагогічної майстерності, які є важливими для формування мовленнєвих і професійних умінь у майбутніх учителів ІМ, а саме: уваги, цілісного сприйняття, спостережливості, психофізичної свободи, уяви, фантазії та риторичної вправності. Крім того, аналіз перелічених переваг дозволив виділити такі *функції*, які виконують прийоми ТП у процесі навчання ТМВ: 1) мотиваційна, що дозволяє поєднати фактичні знання з їхнім емоційним сприйняттям; 2) стимуляційна, що заохочує активізацію творчого самопочуття; 3) синтетична, що дозволяє органічно поєднати різноманітні прояви особистості мовця; 4) атрактивна, що дозволяє зацікавити слухачів; 5) мобілізаційна, що дозволяє зняти напругу; 6) фасилітаторська, що полегшує взаємодію в аудиторії. У контексті таких функцій підкреслено особливу роль прийомів ТП у зниженні психологічної напруги, сприянні груповій роботі, стимулюванні розвитку у майбутнього вчителя багатооб'єктної уваги тощо.

Враховуючи перелічені вище функції, ми відібрали 43 *прийоми ТП*, які можуть бути ефективними для навчання ТМВ майбутніх учителів НМ. Кожен з цих прийомів являє собою інтеграцію операційних і матеріальних засобів із певним способом їх застосування з урахуванням умов і мети навчання ТМР. Відібрані прийоми було поділено на три головні групи згідно з рівнем творчості, необхідного для здійснення діяльності, передбаченої прийомом: 1) прийоми з низьким рівнем творчості, які передбачають здійснення простих фізичних рухів; 2) прийоми з середнім рівнем творчості, які заохочують до продукування прямих асоціацій; 3) прийоми з високим рівнем творчості, які активізують образне мислення.

Прикладом прийомів з низьким рівнем творчості є прийом “Оплеск”: студенти отримують завдання слухати слова (словосполучення, фрази, речення тощо) і реагувати оплесками, коли вони чують те, що відповідає заданому їм критерію (наприклад, студенти повинні плеснути в долоні, коли мовець використає певну граматичну структуру). До прийомів з середнім рівнем творчості належить прийом “Стоп-кадр”: студенти отримують завдання продемонструвати певне слово (словосполучення, фразу, речення тощо) за допомогою пантоміми, у процесі якої вони повинні завмерти, щоб підкреслити певну важливу з їхньої точки зору ідею. Групу прийомів з високим рівнем творчості можна представити прийомом “Пошук зв'язку”: студенти отримують завдання логічно поєднати поняття, предмети, дії тощо, які на перший погляд мають мало спільного між собою і зазвичай не поєднуються.

З метою психолого-дидактичного обґрунтування навчання ТМР з використанням прийомів ТП було досліджено процес творчості, його етапи, а також показано, що творча насиченість процесу навчання полегшує створення більш природної обстановки на заняттях, сприяє подоланню труднощів, спричинених традиційною налагодженістю студентів на навчання та іншими

психологічними особливостями навчальної ситуації, які заважають ефективному навчанню ІМ. Враховуючи необхідність забезпечення природного спілкування, підкреслено важливість “комунікативної креативності” вчителя, одним з найважливіших продуктів якої є ТМВ.

В процесі психолого-дидактичного обґрунтування навчання ТМР з використанням прийомів ТП ми виділили *психологічні характеристики*, притаманні ТМВ, зокрема виразність, образність, емоційність, оригінальність, критичність судження, переконливість тощо, забезпеченню яких може ефективно сприяти застосування вправ з використанням прийомів ТП. Вивчення особливостей ТП дозволило нам визначити головні *принципи* ТП в аспекті використання у навчанні ІМ, а саме: активна дія у запропонованих обставинах, спонтанне вирішення поставлених завдань завдяки інтуїції і логічному мисленню, а також виразна передача інформації. Крім того, аналіз особливостей ТП надав змогу дослідити основні *труднощі*, які перешкоджають активному використанню прийомів ТП у навчанні ІМ – консервативність як викладачів, так і студентів, відсутність знань і розвинутих умінь для застосування прийомів ТП, сором’язливість і страх, а також більша складність виконання творчих завдань іноземною мовою.

Перелічені вище психологічні аспекти впливають на вибір лінгвістичних і екстралінгвістичних засобів в процесі творчого мовлення, що було нами враховано при розгляді лінгвістичних особливостей ТМР. Окрім лінгвістичних рис, притаманних усім видам усного монологу, ТМР властиві свої специфічні *лінгвістичні* (фонетичні, лексичні, граматичні) *характеристики*, які ми виділили шляхом аналізу текстів-зразків ТМР, аудіоказок і відеофільмів у жанрі “Fantasy”.

До *фонетичних характеристик* ТМР належить використання всього спектру інтонаційних явищ, комплексна взаємодія і єдність усіх функцій інтонації, наявність індивідуально маркованого мелодійного малюнку, велика роль логічної і психологічної паузи, посилення і послаблення голосу, прискорення і уповільнення темпу мовлення, чітке вимовляння слів і звуків, можливість використання різних функціональних вимовних стилів у межах одного висловлювання.

Перелік *лексичних характеристик* ТМР включає наявність усномовленневих формул для забезпечення особистісного характеру монологу, формул контакту або звертання до слухача, груп слів і словосполучень для систематизації або підсумовування інформації, синонімічних, антонімічних, метонімічних засобів, “заповнювачів порожнеч” (“*Sprachhülsen*”), неповнозначної лексики, спеціальних лексичних одиниць (ЛО) для забезпечення послідовності подій у висловлюванні, певної надлишковості вербальної інформації, експліцитної вербалізації місця, часу і головних дійових осіб ситуації мовлення, стереотипних оповідальних конструкцій.

Результати здійсненого нами аналізу дозволили наголосити на такій лінгвістичній особливості ТМР як інтенсивне вживання фразеологічних

одиниць, зокрема поширене використання специфічної жанрової фразеології, відносно вільне використання висловів і образних узагальнень народного характеру тощо. Особливо важливим визнано використання експресем у ТМР, що перетворює простий виклад фактів у художньо оформлений акт, дозволяє утримувати увагу слухачів і свідомо впливати на процес сприйняття інформації. Крім того, підкреслено особливу роль застосування паравербальних і невербальних засобів, які є важливими не тільки для підвищення впливу ТМР на аудиторію, але й для розвитку творчих здібностей у майбутніх учителів ІМ.

До *граматичних характеристик* ТМР належить часта зміна часових форм, перетворення кінця однієї думки на початок наступної, вживання еліптичних та інших неповноструктурних речень, незвичний порядок слів, початкове місце дієслівного присудка, прагнення до спрощення граматичних форм, нормативне, індивідуальне фразове членування мовного потоку тощо.

У **другому розділі** дисертації розроблено методику навчання ТМР майбутніх учителів ІМ з використанням прийомів ТП, включаючи цілі, завдання, зміст, етапи, підсистему вправ і модель такого навчання.

Дослідження теоретичних засад надало змогу уточнити кінцеву *мету* навчання ТМР майбутніх учителів ІМ з використанням прийомів ТП, а саме: формування мовленнєвої компетенції у продукуванні ТМР і відповідної соціокультурної компетенції, що призводить до вдосконалення професійно орієнтованої ІКК. Ефективне досягнення цієї мети забезпечується формуванням лінгвістичної і навчально-стратегічної компетенцій.

Для досягнення кінцевої мети ми сформулювали *загальні завдання* навчання ТМР майбутніх учителів ІМ з використанням прийомів ТП, а саме: розвинути вміння забезпечувати оригінальність змісту і форми свого мовлення, високу експресивність мовлення і використовувати різноманітні засоби самовираження, а також виразно висловлювати власну точку зору і впливати на аудиторію. Крім того, розвиток перелічених умінь тісно пов'язаний з розвитком творчих та інших професійно значущих здібностей (уваги, уяви, фантазії, артистизму, психофізичної свободи тощо), що також входить до переліку загальних завдань навчання ТМР майбутніх учителів ІМ.

В межах формування кожної окремої компетенції (професійно орієнтованої, мовленнєвої, соціокультурної, лінгвістичної, навчально-стратегічної) визначено *спеціальні завдання*. Діапазон завдань для формування цих компетенцій охоплює різноманітні аспекти – від оволодіння студентами тематичним словником і соціокультурними знаннями, навчання планувати композиційну структуру ТМР і здійснювати самопостереження та самооцінку – до формування вміння експресивно висловлюватись вербальними і невербальними засобами та сприяти активізації уяви й спостережливості у студентів. У більшості випадків кожне окреме завдання спрямовано на формування декількох компетенцій, що забезпечується комплексним характером процесу навчання і чому сприяє використання прийомів ТП.

Кінцева мета, загальні та спеціальні завдання створили підґрунтя для визначення *змісту* навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП, включаючи його три компоненти зі своїми відповідними елементами: 1) предметно-змістовний, до якого належать теми, підтеми, проблеми і проблемні завдання; 2) комунікативний, до якого належать сфери і ситуації спілкування, комунікативні завдання і ролі, мовленнєві дії; 3) лінгвістичний, до якого належить мовленнєвий і мовний матеріал. Спираючись на вивчені теоретичні положення, розроблено зміст предмета навчання на прикладі теми “Професії і вибір професії в Україні та у німецькомовних країнах” з урахуванням соціокультурного контексту. Враховано необхідність реалізації творчого аспекту в усіх компонентах і елементах змісту навчання ТМР, що дозволяє розвинути у майбутніх учителів НМ творчі здібності, чому можна ефективно сприяти шляхом використання прийомів ТП.

Спираючись на усі наведені вище напрацювання, ми виділили *три етапи* навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП: 1) на рівні фрази, включаючи рівень ЛО (з переважним використанням вправ з прийомами ТП першої групи – з низьким рівнем творчості); 2) на рівні міні-монологу (з переважним використанням вправ з прийомами ТП другої групи – з середнім рівнем творчості); 3) на рівні монологу (з переважним використанням вправ з прийомами ТП третьої групи – з високим рівнем творчості).

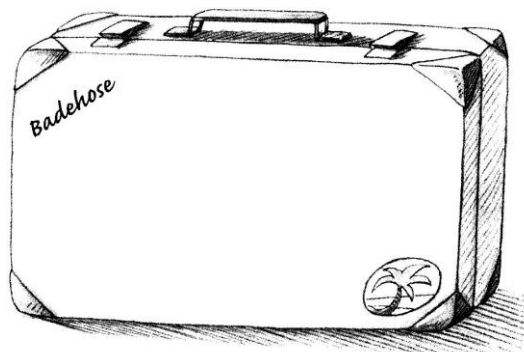
Наведемо приклади, які використовуються на кожному етапі навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП.

Приклад 1 (перший етап навчання – на рівні фрази, включаючи рівень ЛО).

Мета: Формування лексичних навичок говоріння; розвиток здатності до образності та виразності, розвиток уваги, спостережливості, адекватної рухової активності.

Прийом ТП: “Калейдоскоп”.

Завдання: *Bereiten Sie sich auf die Reise in zwei Gruppen vor und “packen Sie den Koffer”. Schreiben Sie ins Bild des Koffers die Namen der Gegenstände/Sachen, die Sie mitnehmen. Danach wählt jeder Student der ersten Gruppe ein Ding, und alle zeigen gleichzeitig ihre Dinge pantomimisch. Die Studenten der anderen Gruppe erraten, welche Dinge gezeigt wurden und vermuten, warum die Studenten beschlossen haben, diese Dinge mitzunehmen.*

Muster:

Die Badehose. Die Badehose braucht man, um im Meer zu schwimmen.

Badehose / Handschuhe / warme Unterwäsche / Sonnenhut / dicke Pullover / Buch / Schal / Taschenlampe / Skischuhe / Medikamente / Briefpapier / Taucherbrille / Reisepass / Flossen / Krankenschein / ...

Приклад 2 (другий етап навчання – на рівні міні-монологу).

Мета: Формування вміння створювати творчий міні-монолог-розповідь, розвиток уміння формулювати логічно і обґрунтовано свої умовиводи; розвиток творчого мислення.

Прийоми ТП: “Чорне і біле”, “Відшукай правду”.

Завдання: *Wissen Sie, was ein “Workcamp” bedeutet? Einige Studenten waren schon in einem Workcamp und erzählen über die Vorteile eines Workcamps. Die anderen Studenten sind überzeugt, dass ein Workcamp nur Nachteile hat. Bilden Sie zwei Gruppen. Die erste Gruppe erzählt in zwei-drei Sätzen über die Vorteile des Urlaubs in einem Workcamp. Die zweite Gruppe schlägt ein Gegenargument vor. Dann erzählt die zweite Gruppe über die Nachteile solches Urlaubs und die erste Gruppe schlägt das entsprechende Gegenargument vor usw.*

Muster:

St.1: In einem Workcamp kann man viele neue Leute kennen lernen.

St.2: Sie sind gezwungen, mit diesen Leuten viel Zeit zu verbringen, auch wenn Sie diese Leute nicht mögen.

Приклад 3 (третій етап навчання – на рівні монологу).

Мета: Розвиток вміння створювати ТМР, розвиток уміння продукувати нестандартні ідеї, визначати головне і відкидати другорядне; вміння створювати і використовувати наочні матеріали; співпрацювати у колективі; розвиток фантазії.

Приєм ТП: “Монолог-фантазія”.

Завдання: *Sie sind Chefarchitekten und sollen Ideen für den Bau eines modernen Bahnhofs sammeln. Drei Baufirmen schicken Sie mit einer Zeitmaschine in die Zukunft, damit sie die ungewöhnlichsten Ideen für den Entwurf sammeln. Bilden Sie drei Gruppen. Jede Gruppe zeichnet einen Plan des zukünftigen Bahnhofs und erzählt, wie der Bahnhof aussieht und was man dort machen kann. Die anderen Studenten sind in der Jury und wählen aus den Präsentationen die besten Ideen für den Bau eines modernen Bahnhofs.*

Запропоновані для кожного етапу вправи з використанням прийомів ТП відрізняються за такими критеріями: ступінь керування, тривалість, складність дій, завершеність кінцевого продукту, а також мобілізація творчості студента. Крім того, роль використаних у вправах прийомів ТП обумовлена завданнями на різних етапах навчання – від зниження рівня напруги атмосфери навчання до посилення загальної творчої насиченості навчального процесу. Цілісний підхід до розробки етапів навчання забезпечує гармонійність та ефективність усього процесу навчання для формування як вміння створювати ТМР, так і розвитку інших професійно важливих здібностей у майбутніх учителів.

Виходячи з завдань на різних етапах навчання, було уточнено вимоги до

вправ, після чого визначено *критерії* вирізнення типів і видів вправ. Для обґрунтування типології вправ запропоновано додаткові критерії: критерій спрямованості вправ для розвитку творчих та інших професійно значущих здібностей, а також критерії наявності прийомів ТП і аналітичного компонента, що є важливим не лише для ефективного навчання ТМР, але й для формування професійно орієнтованої ІКК майбутніх учителів. Окрему увагу було приділено найбільш ефективним формам контролю (самоконтролю і взаємоконтролю), а також проблемі виправлення помилок і роботи над ними, після чого було виділено стратегії виправлення помилок у процесі навчання ТМР – від врахування індивідуальних особливостей студентів і до вибору правильного моменту виправлення помилок.

З метою організації навчального процесу ми розробили *підсистему вправ* для навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП, яка включає чотири групи вправ: 1) для формування фонетичних, лексичних, граматичних навичок монологічного мовлення; 2) для вдосконалення навичок і формування вмінь створювати міні-монологи; 3) для формування вмінь створювати ТМР; 4) для розвитку вмінь створювати ТМР.

Нижче наведемо приклади вправ різних груп.

Приклад 4 (перша група вправ – для формування мовних навичок монологічного мовлення).

Мета: Формування фонетичної компетенції, розвиток уміння варіювати інтонацією залежно від ситуації; розвиток артистизму.

Прийом ТП: “Інтонаційна сила слова”.

Завдання: *Lesen Sie das Gedicht “Die Ameisen” folgenderweise vor: 1) feierlich und mit Pathos (Sie sprechen auf einer Kundgebung); 2) innig und sinnlich (Sie befinden sich in einer romantischen Situation); 3) monoton und ausdruckslos (Sie sind ein gleichgültiger, unempfindlicher Mensch, der keine Gedichte mag). Die Zuhörer raten, mit welcher Intonation gesprochen wurde.*

Приклад 5 (друга група вправ – для вдосконалення навичок і формування вмінь створювати міні-монологи).

Мета: Формування вміння створювати творчий міні-монолог-розповідь, розвиток уміння продукувати і використовувати нестандартні ідеї, формулювати логічно і обґрунтовано свої умовиводи.

Прийом ТП: “Пошук зв’язку”.

Завдання: *Sie nehmen an einem Reality-Show teil und bekommen folgende Aufgabe: Sie schlagen Ihrem Partner eine ungewöhnliche Kombination des Reiseziels und der Urlaubsaktivität vor. Der Partner erzählt darüber, wie man zweckmäßig das Reiseziel mit der Aktivität verbinden kann.*

Muster:

Kühe melken – am Strand: Am Strand wird vieles verkauft: Mais, Eis usw. Ich habe beschlossen, am Strand frisch gemolkene Milch zu verkaufen ...

Приклад 6 (третья група вправ – для формування вмінь створювати ТМР).

Мета: Формування вміння створювати ТМР, розвиток уміння

повідомляти нову інформацію на основі побаченого; розвиток адекватної рухової активності, спостережливості, уяви.

Прийом ТП: “Оживлена картинка”.

Завдання: *Sie machen eine Live-Sendung über verschiedene Arten der Urlaubsreisen. Aber das Mikrophon funktioniert nicht und sie zeigen alles pantomimisch. Bilden Sie Vierergruppen. Jede Gruppe wählt eine Art der Urlaubsreise und denkt vier passende Aktivitäten aus. Zu gleicher Zeit zeigt jedes Gruppenmitglied eine Aktivität pantomimisch. Die anderen Studenten raten diese Art der Urlaubsreise und erzählen darüber, was sie gesehen haben.*

Приклад 7 (четверта група вправ – для розвитку вмінь створювати ТМР).

Мета: Розвиток уміння створювати ТМР, розвиток уміння планувати композиційну структуру ТМР, продукувати нестандартні ідеї, викладати свої думки послідовно, чітко, зрозуміло, повно і логічно; розвиток уміння аналізувати ТМР інших студентів за запропонованими в “оцінювальному листку” (*Beurteilungsblatt*) критеріями і спираючись на певну шкалу оцінювання; розвиток фантазії.

Прийом ТП: “Монолог-фантазія”.

Завдання: *Sie eröffnen Ihr eigenes Hotel im Jahre 2100. Entwerfen Sie das Projekt Ihres Hotels. Bereiten Sie sich vor, das Projekt vor einer Jury vorzustellen. Da Sie viele Konkurrenten haben, sollten Sie in Ihrem Projekt interessante, attraktive und einmalige Aspekte vorsehen, um den Auftrag zu bekommen. Die Jury wählt anhand des Beurteilungsblattes das beste Projekt.*

З метою реалізації запропонованої нами підсистеми вправ у навчальному процесі ми розробили модель навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП з урахуванням вимог до таких моделей і специфіки організації процесу навчання НМ як першої іноземної студентів другого курсу ВНЗ.

Третій розділ присвячений розгляду процесу підготовки, організації та проведення експерименту, метою якого було перевірити загальну ефективність розробленої нами методики навчання, призначеної для формування вміння створювати ТМР у майбутніх учителів НМ, і порівняти ефективність навчання за трьома варіантами методики. У першому варіанті методики використовувалися вправи, які на останньому, третьому етапі навчання передбачали читання тексту-зразка ТМР, його творче відтворення і аналіз цього тексту з точки зору структури і різноманітних мовних та мовленнєвих явищ, притаманних творчому висловлюванню, а також створення власного ТМР. У другому варіанті методики використовувалися вправи, які передбачали читання тексту-зразка ТМР, його творче відтворення і створення власного ТМР. У третьому варіанті – вправи, які передбачали читання тексту-зразка ТМР, аналіз цього тексту з точки зору його структури і різноманітних мовних та мовленнєвих явищ, притаманних творчому висловлюванню, а також створення власного ТМР.

У листопаді 2008-2009 навчального року було здійснено

передекспериментальний зріз (тривалість – одна академічна година), протягом якого студенти другого курсу створювали ТМР. У першому семестрі того ж навчального року було проведено експериментальне навчання у трьох групах, яке тривало 56 годин. Експериментальне навчання здійснювалося протягом одного навчального модуля дисципліни “Німецька мова”. Післяекспериментальний зріз проводився за тих же умов, що і передекспериментальний зріз.

Рівень сформованості вміння у майбутніх учителів НМ створювати ТМР ми оцінювали шляхом спеціально відібраних нами критеріїв – трьох комплексних якісних критеріїв (комунікативності, креативності, мовної правильності) і одного кількісного критерію (темпу мовлення). Для обробки результатів експерименту ми використали спеціальні формули розрахунку коефіцієнтів для кожного критерію.

Для аналізу результатів перед- і післяекспериментального зрізів було застосовано методи математичної статистики. Порівняння результатів перед- і післяекспериментального зрізів у кожній окремій експериментальній групі дозволило засвідчити покращання показників за всіма застосованими критеріями. Різниця результатів перед- і післяекспериментального зрізів у межах кожного окремого коефіцієнта була вірогідною або демонструвала чітку тенденцію до покращання, що свідчить про позитивність ефекту навчання за усіма застосованими варіантами методики.

Порівняння результатів післяекспериментального зрізу в усіх експериментальних групах надало змогу виявити зростання ефективності застосованих нами варіантів методики, про що свідчать показники сумарного приросту за сукупністю всіх критеріїв: 1,77 (третій варіант методики) → 1,82 (другий варіант) → 2,24 (перший варіант). Це означає, що найбільш ефективним є перший варіант методики, який включає сукупність вправ, застосованих у другому і третьому варіантах методики.

Після завершення експерименту ми здійснили опитування студентів, які брали участь в експериментальному навчанні, щодо корисності використання прийомів ТП у навчанні НМ взагалі і зокрема для формування вміння створювати ТМР. Більшість студентів схвалили цю методику, а також високо оцінили її ефективність для розвитку професійно важливих здібностей у майбутніх учителів ІМ.

З метою ефективного впровадження запропонованої методики у навчальний процес було розроблено методичні рекомендації щодо навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП, в яких детально пояснено мету, зміст і етапи такого навчання, описано роль різних видів контролю і самостійної роботи студентів, а також запропоновано можливу схему погодинної організації навчального процесу.

ВИСНОВКИ

Теоретичні та практичні результати дослідження дозволили зробити висновки, які наведені нижче.

Враховуючи роль ТМВ як одного з важливих комунікативних інструментів у арсеналі майбутніх учителів НМ, вивчено його особливості як комплексного продукту вищого ступеня психічної діяльності людини – творчої діяльності. Виходячи з цих особливостей, а також із загальних характеристик монологічного і креативного мовлення, запропоновано таке визначення: ТМВ – це завершене монологічне висловлювання, що створене з метою цілеспрямованого впливу на певну аудиторію і характеризується наявністю виразної власної точки зору автора, оригінальним змістом і формою, експресивністю мовлення і використанням різноманітних засобів самовираження.

Вивчено широкий спектр прийомів ТП і, спираючись на результати аналізу переваг таких прийомів, підтверджено широкі можливості їх використання у навчанні ТМВ майбутніх учителів НМ. Показано, що використання прийомів ТП забезпечує активну участь як викладача, так і студентів у навчальному процесі, що відповідає завданню створення відкритого, вільного і ефективного навчального простору на заняттях з НМ згідно з сучасними вимогами щодо особистісно-діяльнісного спрямування навчання. Відібрано 43 прийоми ТП, які можуть бути ефективними для навчання ТМВ майбутніх учителів НМ, а також запропоновано їх класифікацію з розподілом на три групи згідно з рівнем творчості, необхідного для здійснення діяльності, передбаченої прийомом: 1) прийоми з низьким рівнем творчості, які передбачають здійснення простих фізичних рухів; 2) прийоми з середнім рівнем творчості, які заохочують до продукування прямих асоціацій; 3) прийоми з високим рівнем творчості, які активізують образне мислення.

Вивчені психолого-дидактичні основи застосування прийомів ТП у навчанні НМ показали ефективність їх використання у навчанні ТМВ майбутніх учителів НМ завдяки перевагам, які притаманні прийомам ТП (зокрема, здатності знімати психологічну напругу, сприяти злагодженій роботі у колективі, стимулювати розвиток багатооб'єктної уваги, забезпечувати незвичайність, емоційність і підвищувати рівень творчої природи занять), а також завдяки можливості не лише вирішувати різноманітні завдання в процесі формування ІКК у студентів, але й стимулювати у них розвиток особистості і творчого потенціалу.

Аналіз лінгвістичних характеристик монологічного мовлення, а саме монологу-розповіді та креативного мовлення, дозволив виокремити ті лінгвістичні особливості, що є характерними для ТМР: фонетичні (наприклад, використання всього спектру інтонаційних явищ, різних функціональних стилів у межах одного висловлювання тощо), лексичні (зокрема, використання синонімічних, антонімічних, метонімічних засобів, наявність стереотипних оповідальних конструкцій тощо) і граматичних (вживання різних часових форм, використання еліптичних та інших неповноструктурних речень тощо). Особливу увагу приділено вживанню фразеологічних одиниць та інструментів експресивності.

Спираючись на теоретичні напрацювання, розроблено методику навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП, включаючи мету, завдання, зміст, підсистему вправ, етапи і модель такого навчання. Обґрунтовано мету навчання ТМР майбутніх учителів, а саме: формування мовленнєвої компетенції у продукуванні ТМР і відповідної соціокультурної компетенції, що призводить до вдосконалення професійно орієнтованої ІКК. Ефективне досягнення цієї мети забезпечується формуванням лінгвістичної і навчально-стратегічної компетенцій.

Сформульовано загальні завдання навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП: розвинути вміння забезпечувати оригінальність змісту і форми свого мовлення, високу експресивність мовлення і використовувати різноманітні засоби самовираження, виразно висловлювати власну точку зору, впливати на аудиторію. Наголошено на тому, що розвиток перелічених умінь тісно пов'язаний з розвитком творчих та інших професійно значущих здібностей (уваги, уяви, фантазії, артистизму, психофізичної свободи тощо), що також є одним із загальних завдань навчання ТМР з використанням прийомів ТП.

Крім того, визначено низку завдань у межах кожної окремої компетенції – мовленнєвої в говорінні, соціокультурної, професійно орієнтованої, лінгвістичної, навчально-стратегічної. Показано, що вирішення кожного окремого завдання у більшості випадків спрямовано на формування декількох компетенцій, що забезпечується як комплексним характером процесу навчання, так і використанням прийомів ТП.

Визначено зміст предмета навчання ТМР майбутніх учителів НМ і його три компоненти – предметно-змістовний, комунікативний, лінгвістичний, а також відповідні елементи змісту навчання. Враховано необхідність забезпечення соціокультурного контексту і реалізації творчого аспекту в усіх компонентах змісту навчання ТМР для розвитку творчих здібностей у майбутніх учителів НМ, чому ефективно сприяє використання прийомів ТП.

Обґрунтовано три етапи навчання ТМР – на рівні фрази, включаючи рівень ЛО, на рівні міні-монологу і на рівні монологу. Запропоновані для кожного етапу вправи відрізняються за критеріями ступеня керування, тривалості, складності дій, завершеності кінцевого продукту, а також мобілізації творчості студента. Показано, що на першому етапі навчання ТМР використовуються здебільшого прийоми ТП з низьким рівнем творчості, на другому етапі – з середнім рівнем творчості, на третьому – з високим рівнем творчості. Крім того, роль використаних у вправах прийомів ТП обумовлена завданнями на різних етапах навчання – від зниження рівня напруги атмосфери навчання до посилення загальної творчої насиченості навчального процесу.

Визначено вимоги до вправ, додаткові критерії вирішення типів і видів вправ для навчання ТМР, а саме: спрямованість вправ на розвиток творчих та інших професійно значущих здібностей, наявність прийомів ТП і наявність аналітичного компонента, що є важливим не лише для ефективного навчання

ТМР, але й для формування професійно орієнтованої ІКК майбутніх учителів.

Розроблено підсистему вправ для навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП, яка включає чотири групи вправ: 1) для формування фонетичних, лексичних, граматичних навичок монологічного мовлення; 2) для вдосконалення навичок і формування вмій створювати міні-монологи; 3) для формування вмій створювати ТМР; 4) для розвитку вмій створювати ТМР.

Представлено модель навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП з врахуванням вимог до подібних моделей і специфіки організації процесу навчання НМ як першої іноземної студентів ІІ курсу ВНЗ.

Розроблену методику навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП перевірено шляхом базового природного вертикально-горизонтального відкритого методичного експерименту. Його метою було перевірити загальну ефективність методики, порівняти ефективність навчання за трьома її варіантами, визначити оптимальний варіант навчання.

Відібрано три комплексні якісні критерії оцінки рівня сформованості вміння створювати ТМР у майбутніх учителів НМ – критерії комунікативності, креативності, мовної правильності, і один кількісний критерій – критерій темпу мовлення. Для кожного критерію оцінки запропоновано формули розрахунку коефіцієнтів, які було використано для обробки результатів експерименту методами математичної статистики.

Шляхом порівняння результатів перед- і післяекспериментального зрізів у кожній окремій експериментальній групі засвідчено покращання показників за всіма застосованими критеріями. Виявлено, що різниця результатів перед- і післяекспериментального зрізів у межах кожного окремого коефіцієнта або є вірогідною, або демонструє чітку тенденцію до покращання, що свідчить про позитивність ефекту навчання за усіма застосованими варіантами методики.

Порівняння результатів післяекспериментального зрізу в усіх експериментальних групах дало змогу визначити оптимальний варіант методики навчання, яким виявився перший, найбільш повний її варіант – навчання із застосуванням на третьому, останньому етапі вправ, які передбачають читання тексту-зразка ТМР, аналіз цього тексту з точки зору його структури і різноманітних мовних та мовленнєвих явищ, притаманних творчому висловлюванню, творче відтворення прочитаного тексту, а також створення власного ТМР.

Проведене на останньому етапі експерименту опитування студентів, які брали участь в експериментальному навчанні, показало, що більшість з них схвалили використання прийомів ТП у навчанні ІМ, а також високо оцінили ефективність цих засобів для розвитку професійно важливих здібностей у майбутніх учителів ІМ.

Спираючись на результати теоретичного дослідження, розробки і експериментальної перевірки ефективності методики, запропоновано

методичні рекомендації щодо навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП. Пояснено мету, зміст і етапи такого навчання, описано роль різних видів контролю і самостійної роботи студентів. Запропоновано можливу схему погодинної організації навчального процесу за розробленою методикою.

Таким чином, мета нашого дослідження, яка полягала у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці ефективності методики навчання ТМР майбутніх учителів НМ у контексті розвитку їхньої професійно орієнтованої ІКК, досягнута.

Отримані результати свідчать про доцільність подальшого теоретичного і практичного дослідження цієї теми, зокрема для навчання інших типів монологів, діалогічного мовлення та інших видів мовленнєвої діяльності. Крім того, створені в результаті дослідження розробки і матеріали відкривають додаткові перспективи для підвищення рівня якості програм навчання майбутніх учителів НМ, а також для удосконалення призначених для них нових посібників і підручників.

Основні положення дисертації висвітлено в таких **публікаціях** автора:

1. Климентьева М. В. Характеристика приемов театральной педагогики у контексті навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологічного мовлення / М. В. Климентьева // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО : Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2007. – Випуск 15. – С. 170-175.
2. Климентьева М. В. Аналіз аспектів педагогічної майстерності у контексті навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологічного висловлювання засобами театральної педагогіки / М. В. Климентьева // Наукові записки : педагогічні та історичні науки. – 2008. – Випуск LXXI. – С. 75-82.
3. Климентьева М. В. Психолого-дидактичні засади навчання майбутніх учителів німецької мови монологічного висловлювання засобами театральної педагогіки / М. В. Климентьева // Вісник Київського національного лінгвістичного університету : Педагогіка та психологія. – 2008. – Випуск 14. – С. 96-104.
4. Климентьева М. В. Цілі і завдання навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді засобами театральної педагогіки / М. В. Климентьева // Вісник Київського національного лінгвістичного університету : Педагогіка та психологія. – 2009. – Випуск 15. – С. 91-98.
5. Паустовська М. В. Підсистема вправ для навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді засобами театральної педагогіки / М. В. Паустовська // Іноземні мови. – 2009. – № 3. – С. 27–30.
6. Паустовська М. В. Експериментальна перевірка методики навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді засобами театральної педагогіки / М. В. Паустовська // Вища освіта України : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – 2009. – Т. 18. – С. 384-393.

7. Паустовська М. В. Методичні рекомендації щодо навчання творчого монологу-розповіді майбутніх учителів німецької мови засобами театральної педагогіки / М. В. Паустовська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 897. Серія “Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов”. – 2010. – Випуск 62. – С. 200-206.
8. Паустовська М. В. Зміст навчання творчого монологічного мовлення майбутніх учителів засобами театральної педагогіки / М. В. Паустовська // Якість вищої мовної освіти: шляхи вдосконалення організації і проведення педагогічної практики студентів-філологів: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 квітня 2009) / відп. ред. О. В. Рафієнко. – Горлівка: Видавництво ГДГППМ, 2009. – С. 246-248.
9. Паустовська М. В. Етапи навчання творчого монологу майбутніх учителів німецької мови засобами театральної педагогіки / М. В. Паустовська // Перспективи німецької мови та германістики в Україні: Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів (16-17 жовтня 2009). – Чернівці: “Книги-XXI”, 2009. – С. 93-94.
10. Паустовська М. В. Організація та проведення експериментального навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу засобами театральної педагогіки / М. В. Паустовська // Розвиток наукових досліджень: Матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції (23-25 листопада 2009) / відп. за випуск С. І. Бабич. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2009. – Т. 11. – С. 92-96.
11. Климентьєва М. В. Психологічні особливості навчання майбутніх учителів німецької мови творчого висловлювання методами театральної педагогіки / М. В. Климентьєва // Нові концепції викладання іноземної мови в контексті Болонського процесу: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (7 листопада 2007) / укл. Г. А. Турчинова, О. О. Яременко, М. О. Шутова. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 162-164.
12. Климентьєва М. В. Принципи та функції театральної педагогіки у контексті навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологічного висловлювання / Климентьєва М. В. // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції (5 лютого 2008). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – С. 145-147.
13. Климентьєва М. В. Розвиток педагогічної майстерності у майбутніх учителів німецької мови шляхом використання засобів театральної педагогіки в процесі навчання творчого монологічного висловлювання / Климентьєва М. В. // Проблеми та перспективи підготовки полікультурного багатомовного фахівця в умовах єдиного освітнього простору: Збірник тез матеріалів Міжвузівського круглого столу (7

- грудня 2007) / Голова ред. колегії Л. Л. Тарангул. – Ірпінь : Національний університет Державної податкової служби України, 2007. – С. 47-49.
14. Климентьева М. В. Використання засобів театральної педагогіки у сфері нетеатральних дисциплін, зокрема у навчанні майбутніх учителів німецької мови творчого монологу: історія і перспективи / Климентьева М. В. // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : Матеріали VI Міжвузівської конференції молодих учених (28-29 січня 2008) / відп. ред. В. Д. Каліущенко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – С. 100-103.
 15. Климентьева М. В. Цілі та завдання навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді з використанням театральної педагогіки / Климентьева М. В. // Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур : Матеріали VII Міжвузівської конференції молодих учених (27-28 січня 2009) / відп. ред. В. Д. Каліущенко. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – С. 111-113.

АНОТАЦІЯ

Паустовська М. В. Навчання майбутніх учителів німецької мови усного монологічного висловлювання засобами театральної педагогіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2010.

Дисертацію присвячено вирішенню проблеми навчання майбутніх учителів німецької мови (НМ) усного монологічного висловлювання з використанням прийомів театральної педагогіки (ТП).

У роботі теоретично обґрунтовано й практично розроблено методику навчання творчого монологу-розповіді (ТМР) майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП. Відібрано 43 прийоми ТП, які можуть бути ефективними для навчання ТМР майбутніх учителів НМ, а також запропоновано їх класифікацію – згідно з рівнем творчості, необхідного для здійснення діяльності, передбаченої прийомом. Вивчені психолого-дидактичні основи застосування прийомів ТП у навчанні НМ показали ефективність їх використання у навчанні ТМР майбутніх учителів НМ. Виходячи з лінгвістичних характеристик монологічного мовлення, а саме монологу-розповіді та креативного мовлення, виокремлено ті лінгвістичні особливості, що є характерними для ТМР.

Завдяки теоретичним напрацюванням розроблено методику навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП, включаючи мету, завдання, зміст, підсистему вправ, етапи і модель такого навчання. Мета навчання включає формування відповідної мовленнєвої і соціокультурної компетенцій, вдосконалення професійно орієнтованої ІКК, що забезпечується формуванням лінгвістичної і навчально-стратегічної компетенцій.

Обґрунтовано три етапи навчання ТМР – на рівні фрази, включаючи рівень ЛО, на рівні міні-монологу і на рівні монологу. Розроблено підсистему вправ для навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП, яка включає чотири групи вправ – для формування фонетичних, лексичних, граматичних навичок монологічного мовлення, для вдосконалення навичок і формування вмій створювати міні-монологи, для формування вмій створювати ТМР, для розвитку вмій створювати ТМР.

Ефективність методики навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП перевірено шляхом базового природного вертикально-горизонтального відкритого методичного експерименту. Спираючись на результати теоретичного дослідження, розробки і експериментальної перевірки ефективності методики, запропоновано методичні рекомендації щодо навчання ТМР майбутніх учителів НМ з використанням прийомів ТП.

Ключові слова: компетенція в говорінні, творче висловлювання, монолог-розповідь, прийоми театральної педагогіки, майбутній учитель німецької мови.

АННОТАЦІЯ

Паустовская М. В. Обучение будущих учителей немецкого языка устному монологическому высказыванию средствами театральной педагогики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения: германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет, Киев, 2010.

Диссертация посвящена проблеме обучения будущих учителей немецкого языка (НЯ) устному монологическому высказыванию с использованием приемов театральной педагогики (ТП).

В работе теоретически обосновано и практически разработано методику обучения творческому монологу-рассказу (ТМР) будущих учителей НЯ с использованием приемов ТП.

Отобрано 43 приема ТП, которые могут быть эффективными для обучения ТМР будущих учителей НЯ, а также предложена их классификация – согласно уровню творчества, необходимого для осуществления деятельности, предусмотренной приемом.

Изученные психолого-дидактические основы использования приемов ТП в обучении НЯ показали эффективность их использования в обучении ТМР будущих учителей НЯ.

Исходя из лингвистических характеристик монологической речи, а именно монолога-рассказа и креативного высказывания, выделены те лингвистические особенности, которые являются характерными для ТМР. Особое внимание уделено употреблению фразеологических единиц и других средств экспрессивности.

Благодаря теоретическим результатам исследования разработана методика обучения ТМР будущих учителей НЯ с использованием приемов ТП, включая цель, задание, содержание, подсистему упражнений, этапы и модель такого обучения. Цель обучения включает формирование соответствующей речевой и социокультурной компетенций, совершенствование профессионально ориентированной иноязычной коммуникативной компетенции, что обеспечивается формированием лингвистической и учебно-стратегической компетенций.

Сформулированы общие задачи обучения ТМР будущих учителей НЯ с использованием приемов ТП: развить умение обеспечивать оригинальность содержания и формы своего высказывания, высокую экспрессивность речи и использовать разнообразные средства самовыражения, выразительно высказывать собственную точку зрения, влиять на аудиторию. Подчеркнуто, что развитие перечисленных умений тесно связано с развитием творческих и других профессионально значимых способностей (внимания, воображения, фантазии, артистизма, психофизической свободы и т.д.), что также является одной из общих задач обучения ТМР с использованием приемов ТП.

Определено содержание предмета обучения ТМР будущих учителей НЯ и его три компонента – предметно-содержательный, коммуникативный, лингвистический, а также соответствующие элементы содержания обучения. Учтена необходимость обеспечения социокультурного контекста и реализации творческого аспекта во всех компонентах содержания обучения ТМР для развития творческих способностей у будущих учителей НЯ, чему эффективно способствует использование приемов ТП.

Обоснованы три этапа обучения ТМР – на уровне фразы, включая уровень лексической единицы, на уровне мини-монолога и на уровне монолога. Показано, что на первом этапе обучения ТМР используются по большей части приемы ТП с низким уровнем творчества, на втором этапе – со средним уровнем творчества, на третьем – с высоким уровнем творчества.

Разработана подсистема упражнений для обучения ТМР будущих учителей НЯ с использованием приемов ТП, которая включает четыре группы упражнений – для формирования фонетических, лексических, грамматических навыков монологической речи, для совершенствования навыков и формирования умения создавать мини-монологи, для формирования умения создавать ТМР, для развития умения создавать ТМР.

Представлена модель обучения ТМР будущих учителей НЯ с использованием приемов ТП с учетом требований к подобным моделям и специфике организации процесса обучения НЯ как первому иностранному студентом II курса вуза.

Экспериментально подтверждена эффективность разработанной методики обучения ТМР будущих учителей НЯ с использованием приемов ТП. Отобраны три комплексных качественных критерия оценки уровня сформированности умения создавать ТМР у будущих учителей НЯ – критерии коммуникативности, креативности, языковой правильности, и один

количественный критерий – критерий темпа речи. Оптимальным оказался первый, полный вариант методики – обучение с использованием на третьем, последнем этапе упражнений, которые предусматривают чтение текста-образца ТМР, анализ этого текста с точки зрения его структуры и разнообразных языковых и речевых явлений, присущих творческому высказыванию, творческое воспроизведение прочитанного текста, а также создание собственного ТМР.

Опираясь на результаты теоретического исследования, разработки и экспериментальной проверки эффективности методики, предложены методические рекомендации для обучения ТМР будущих учителей НЯ с использованием приемов ТП.

Ключевые слова: компетенция в говорении, творческое высказывание, монолог-рассказ, приемы театральной педагогики, будущий учитель немецкого языка.

RESUME

Paustovska M. V. Teaching Oral Monologue to Future German Language Teachers Using Drama Techniques. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies. Specialty 13.00.02 – Teaching Theory and Methodology: Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2010.

The thesis is devoted to teaching oral monologue to future German language teachers using drama techniques.

In the thesis, a new methodology of teaching creative narrative monologue to future German language teachers using drama techniques was developed based on sound theoretical grounds.

Psychological and didactic fundamentals of drama technique use in German language teaching were studied. Based on linguistic characteristics of monologues, namely narrative monologue and creative monologue, typical specific linguistic characteristics of creative narrative monologue were defined.

Using outcomes of conducted theoretical study, a new methodology of teaching creative narrative monologue to future German language teachers including the aim, tasks, content, subsystem of exercises, stages and model was developed.

The effectiveness of the suggested methodology of teaching creative narrative monologue to future German language teachers using drama techniques was verified and confirmed during experimental teaching. Based on theoretical study and outcomes resulted from the development and experimental validation of the new methodology, methodological recommendations for teaching creative narrative monologue to future German language teachers using drama techniques were elaborated.

Key words: speaking competence, creative speech, monologue-story, drama techniques, future German language teacher.